

INFLUENȚA INSTITUȚIILOR ASUPRA DEZVOLTĂRII ECONOMICE

Viorel GÎRBU

INFLUENCE OF INSTITUTIONS ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT

A way to diagnose the economic structure of a nation is to look at its institutions. Following Douglass North, a Nobel laureate in economics, "institutions determine the performance of economies" (North, 1990, p.137). Although Moldova has struggled to achieve similar economic performance to the European continent for about twenty years, the results are still mediocre. The level of the country's economic development, expressed as GDP per capita, is less than it was in 1990, at the beginning of the process. The goal of this paper is to conduct an exploration of the main causes that hinder economic growth in Moldova and of the possibilities to gain a fair level of economic development in Moldova in the near future.

„Oricare ar fi generalizările pe care suntem gata să le acceptăm, trebuie să urmeze o altă etapă: după ce istoria ne demonstrează în mod tranșant că protecția proprietății private și economia de piață sunt mai favorabile dezvoltării decât simpla extracție ierarhică a rentei, ce altceva se poate propune în confirmare? Diavolul se ascunde în detalii.”

Robert M. Solow

Una din modalitățile prin care poate fi caracterizată economia unei țări este să te uiți la instituțiile care o guvernează. „Instituțiile determină performanța economică” (North, 1990, p.137) susține laureatul Nobel pentru Economie Douglass North.

I. Ce sunt instituțiile și care este rolul lor în dezvoltarea economică?

În viziunea lui North (1990), economiile moderne sunt caracterizate prin costuri înalte de tranzacționare. Atunci când este scump să tranzacționezi, crește semnificația instituțiilor care determină calitatea acestor procese. Astfel, economistul citat afirmă că rolul instituțiilor constă în reducerea incertitudinilor din interacțiunea umană. Instituțiile în acest sens sunt văzute ca „reguli de joc în societate” (North 1990, p.3) și sunt un element determinant al bunăstării din prezent a societății, deoarece fac legătura dintre trecut și viitor. În lucrarea sa, North

(1990) identifică două categorii de instituții: formale și neformale. În prima categorie sunt incluse normele sau regulile dintr-o societate, cum sunt legile. Cea de a doua categorie cuprinde atitudinile sau normele de comportament ale unui grup social, definite în mod uzual drept cultură. Importanța instituțiilor formale și neformale este proporțională nivelului de dezvoltare a societății. Instituțiile neformale joacă un rol mai însemnat în societățile cu un nivel scăzut de dezvoltare economică (North 1990, pp. 36-54). O altă categorie importantă în descrierea oferită de North (1990) sunt organizațiile, definite ca fiind grupuri create în baza unor interese comune pentru atingerea unor obiective proprii. Organizațiile cuprind partidele politice, firmele, școlile și alte entități de acest gen.

Instituțiile se schimbă în timp sub acțiunea modificării prețurilor relative, prin care sunt create oportunități noi în procesul de interacțiune umană. Organizațiile create pentru a beneficia de oportunitățile apărute se dezvoltă, se diversifică și astfel determină schimbarea instituțiilor formale și neformale, care, la rândul lor, generează oportunități de dezvoltare în cadrul noii matrice instituționale create. Este posibilă și situația opusă, atunci când instituțiile se dezvoltă sub acțiunea organizațiilor care favorizează din diverse motive formarea impedimentelor în desfășurarea activităților productive. Astfel, rezultatul reprezentat prin configurația instituțională creată este determinat de puterea relativă de negociere pe care o dețin organizațiile.

Potrivit teoriei lui North (1990), rolul instituțiilor în desfășurarea activităților economice este predominant, deoarece calitatea acestora influențează nivelul de dezvoltare economică. Astfel, instituțiile determină rentabilitatea activităților economice, așa după cum acestea din urmă oferă cadrul pentru desfășurarea tranzacțiilor economice, implică determinarea costurilor de transformare și tranzacționare, elemente care în sumă formează costul de producție.

O consecință directă a percepției instituțiilor ca „reguli de joc” este cea legată de costul aferent administrării regulilor și mărimea penalităților aplicate pentru încălcarea acestora. Incapacitatea unor societăți de a-și dezvolta măsuri eficiente și puțin costisitoare pentru punerea în aplicare a contractelor agreeate este cauza stagnării și subdezvoltării în lumea a treia (North 1990).

În concluzie, North (1990) afirmă că diferențele ce au existat și continuă să existe la nivelul cadrului instituțional au determinat nivele diferite de dezvoltare a societăților, care au evoluat de-a lungul mileniilor în culturi, religii și etnii diverse. Discrepanțe-

le în nivelul de dezvoltare a statelor în prezent sunt mai semnificative decât anterior, poate chiar la cele mai înalte cote atestate vreodată. *Această observație contrazice teoriile economice clasice care prezic nivelarea disparităților dintre state.*

Corelațiile care se formează între instituțiile politice și cele economice, văzute de North (1990), sunt de ambele direcții, deși în final regulile politice duc la formarea regulilor economice. O descriere mai nuanțată în acest sens este adusă în cadrul propus de Acemoglu, Johnson și Roberts (Aghion & Durlauf 2005, pp. 389-396). Acest cadru este format în baza a 6 argumente:

1. Instituțiile economice determină nivelul de dezvoltare economică și modul de distribuire a resurselor în societate;
2. Instituțiile economice sunt endogene și determinate de puterea politică;
3. Forța politică este utilizată în interesul celor care o dețin, deși instituțiile care rezultă din configurația politică nu sunt neapărat cele care corespund maximului de creștere agregată a societății;
4. Distribuirea politicii este endogenă. Două tipuri de forțe politice pot fi identificate: puterea politică de jure și puterea politică de facto;
5. Puterea politică de facto este mai importantă decât puterea politică de jure;
6. Ierarhia instituțiilor este după cum urmează: *instituțiile politice → instituțiile economice → rezultatele economice.*

II. Instituțiile care favorizează creșterea

Pentru prezenta lucrare este importantă definiția termenului de „instituții bune”. Acemoglu et al. se referă la instituții bune ca fiind acelea care oferă *protecție proprietății private și determină accesul relativ echitabil la resursele economice pentru o parte cât mai mare a societății* (Aghion & Durlauf 2005, p.395). North (1990), la rândul său, identifică două instituții favorabile dezvoltării economice: *protecția proprietății private și executarea eficientă a contractelor comerciale.*

Modelul Aghion-Howitt al creșterii endogene cu inovații care îmbunătățesc calitatea (quality – ladder model) oferă o descriere mai nuanțată a instituțiilor favorabile dezvoltării economice. Acest model analizează interconexiunile dintre creștere și schimbarea instituțională (Aghion & Durlauf 2005, pp. 69-107), fiind studiată legătura dintre creșterea productivității (rata de creștere pe termen lung) și cantitatea totală de resurse utilizate pentru inovații, implicit îmbunătățirea calității.

Autorii modelului trag câteva concluzii:

- statele care investesc mai mult în educația

superioară vor obține o productivitate mai mare a activităților de cercetare și vor reduce costul de oportunitate al Cercetării și Dezvoltării (C&D);

- creșterea se accelerează odată cu mărirea numărului inovațiilor dar se reduce odată cu creșterea competiției pe piețele de bunuri și/sau odată cu apariția imitațiilor (Aghion & Durlauf 2005, p.75).

Ultima concluzie vine în contradicție cu percepția general acceptată conform căreia există o relație direct proporțională dintre creștere și competiție. Autorii modelului argumentează că factorul care face distincția este distanța de la frontiera tehnologică. În acest sens *un grad înalt de competiție este benefic doar pentru piețele unde firmele se află la frontiera tehnologică* (Aghion & Durlauf 2005, p. 90).

Aghion și Howitt menționează că statele precum Japonia sau Coreea au reușit să impună rate înalte de creștere în perioada 1945 – 1990 în baza unor aranjamente instituționale care au favorizat (Aghion & Durlauf 2005, p. 99):

- relațiile de cooperare de lungă durată dintre firme și bănci;
- predominarea conglomeratelor largi în economie;
- intervenții masive în economie ale guvernului, operaționalizate prin instrumente de promovare a exporturilor și de oferire a creditelor subvenționate pentru sectorul de afaceri.

Distanța de la frontiera tehnologică determină configurații specifice ale cadrului instituțional. Astfel, statelor aflate considerabil sub frontiera tehnologică le este recomandabil să opteze pentru politici de încurajare a investițiilor care să asigure accesul la credite pe termen lung, alocate în condiții preferențiale, cu rate subvenționate ale dobânzilor, precum și pentru politici care să favorizeze în mod egal atât educația primară, secundară, cât și cea superioară. Odată realizată apropierea de frontiera tehnologică, instituțiile care favorizează inovațiile devin mai importante. Instrumentele folosite în acest scop sunt: finanțarea privată, monitorizarea activităților speculative, liberalizarea comerțului, flexibilizarea pieței muncii, forța de muncă înalt calificată (Aghion & Durlauf 2005, p.101).

Modelul menționat identifică următoarele instituții favorabile creșterii economice: climat investițional avantajos, sistem educațional corespunzător nivelului de dezvoltare economică, politică economică activă promovată de stat, sector bancar bine dezvoltat și stabil.

Astfel, se poate conchide că cele mai importante instituții, care influențează nivelul de bunăstare eco-

conomică, sunt: *protecția proprietății private, executarea eficientă a contractelor, sistemul educațional și politica economică adecvată nivelului de dezvoltare a societății.*

III. Analiza instituțiilor în Moldova

În ceea ce urmează se va prezenta o analiză a stării fiecărei din instituțiile identificate anterior în vederea determinării modului în care aceasta contribuie la dezvoltarea economică în Republica Moldova.

i. Protecția proprietății private

În scopul evaluării performanței Republicii Moldova în domeniul protecției proprietății private se va face uz de datele oferite de indicatorii proxy, monitorizați pe plan internațional, care caracterizează statul de drept și calitatea guvernării. Ca surse de informații sunt utilizate: International Country Risk Guide (ICRG) realizat de Political Risk Services Group, organizație specializată în analiza riscurilor politice și de țară; Proiectul Polity IV, specializat în

studierea caracteristicilor de autoritate ale statelor pentru efectuarea unor analize comparative și cantitative, precum și evaluările relevante ale Băncii Mondiale.

Analiza propusă poate fi elaborată fie cu referire la evoluția în timp a indicatorilor specificați în raport cu performanța economică a țării, fie privită la un interval definit de timp, dar sub aspect regional atunci când se analizează raportul dintre performanța economică și indicatorii vizați pentru Moldova și statele de referință. Cea de a doua abordare este preferabilă pentru lucrarea de față, iar ca state de referință sunt analizate: Slovacia, Polonia, România, Ucraina și Federația Rusă.

Performanța economică este dată prin nivelul Produsului Intern Brut (PIB). Datele la acest indicator pentru anul 2008, atunci când efectele negative ale crizei financiare mondiale nu erau încă vizibile, se prezintă în următorul tabel.

Tabelul 1

Produsul Intern Brut

INDICATOR	Moldova	Ucraina	Federația Rusă	România	Slovacia	Polonia
Produsul Intern Brut*	3,003.65	7,351.36	16,033.54	12,644.78	22,043.88	17,581.4

*Per capita, după paritatea puterii de cumpărare, Dolari SUA, anul 2008
Sursa: FMI, World Economic Outlook Database, October 2010

Tabelul 2

Statul de drept și calitatea guvernării

INDICATOR	Moldova	Ucraina	Federația Rusă	România	Slovacia	Polonia
Legea și ordinea (max. 6 puncte) ¹	4.5	4	4	4	4.5	4.5
Statul de drept (212 state, 1 – nivel minim) ²	41	31	20	54	65	67
Fragilitatea statului, bunăstarea (risc: de la extrem la redus, 6 cat.) ³	moderat	scăzut	moderat	scăzut	redus	redus
Fragilitatea eficacității politicilor (risc: de la extrem la nul, 5 cat.) ³	scăzut	scăzut	scăzut	nul	nul	nul
Stabilitatea guvernării (max. 12 puncte – risc minim) ¹	6,5	6	10.5	6.5	8	9
Corupția (max. 6 puncte – risc minim) ¹	1.5	2	2	2.5	2.5	2.5
Responsabilitate democratică (max. 6 puncte – risc minim) ¹	4	5.5	2.5	6	6	6
Calitate birocrăție (max. 4 puncte – risc minim) ¹	1	1	1	1	3	3
Voce și responsabilitate (212 state, 1 – nivel minim) ⁴	39	47	22	59	75	73
Eficacitatea guvernării (212 state, 1 – nivel minim) ⁴	24	33	45	50	77	68
Corupția (212 state, 1 – nivel minim) ⁴	31	28	15	57	69	68
Calitatea cadrului legal (212 state, 1 – nivel minim) ⁴	48	39	31	68	85	74

Sursa: ¹ International Country Risk Guide, 2009; ² Worldwide Governance Indicators 2008; ³ Polity IV 2009; ⁴ Governance Matters VIII 2008

Din datele prezentate se atestă discrepanțe enorme la nivelul PIB pe cap de locuitor în Moldova în raport cu statele de referință. Acest indicator este mai mic de aproximativ 2,5 ori în Moldova față de nivelul statelor de referință cu cea mai slabă performanță și de aproximativ 7,5 ori mai mic decât a statului de referință cu cel mai înalt nivel.

În partea ce ține de statul de drept și calitatea guvernării, datele se prezintă după cum arată tabelul 2.

Astfel, capacitatea, imparțialitatea și respectarea de către populație a legilor în Moldova, măsurată prin indicatorul Legea și ordinea elaborat de ICRG pentru anul 2009, se situează la valoarea de 4,5 puncte dintr-un total de 6, unde 0 indică un nivel înalt de riscuri.

Sondajul Băncii Mondiale, efectuat în cadrul proiectului de monitorizare a indicatorilor de guvernare la nivel mondial, plasează Moldova pe poziția 41 din 212 state, la capitolul statul de drept. Cea mai bună performanță în cadrul sondajului dat este realizată de statele de la capătul clasamentului. Acest indicator în descrierea autorilor evaluează gradul de încredere a agenților și respectarea de către aceștia a regulilor agreeate în societate și, în particular, calitatea executării contractelor, respectarea proprietății private, poliția, justiția precum și probabilitatea apariției crimelor și violenței (Kaufmann et al., p. 6).

În conformitate cu evaluarea Polity IV pentru anul 2009, Moldova este plasată în grupul țărilor cu un nivel moderat de fragilitate și bunăstare (Marshall & Cole, 2009). Împreună cu Federația Rusă, Moldova înregistrează cea mai proastă performanță de pe continentul european la capitolul dat. Această situație este atribuită conflictului teritorial din Republica Moldova, care limitează capacitatea autorităților legale de a-și exercita atribuțiile pe întreg teritoriul țării. De asemenea, Moldova are cel mai mic nivel al Produsului Intern Brut pe cap de locuitor în Europa, care de asemenea influențează în mod negativ acest indicator. Dar, ceea ce prezintă importanță pentru analiza în cauză, este evaluarea de către Polity IV a eficacității politice din Moldova care este apreciată ca având o fragilitate scăzută.

Aspectele legate de calitatea guvernării în Moldova sunt reflectate de ICRG în patru dimensiuni: Stabilitatea guvernării, Corupția, Responsabilitatea democratică, Calitatea birocrăției. Performanța Moldovei în acest domeniu este în medie similară cu cea a statelor vecine și inferioară Slovaciei și Poloniei. Cel mai slab rezultat Moldova îl înregistrează la capitolul corupție, care este văzută ca fiind la cele mai înalte cote din rândul statelor examinate.

Banca Mondială (BM) oferă o evaluare alterna-

tivă a calității guvernării în cadrul studiului Governance Matters VIII, efectuat pentru anul 2008. Similar cu sondajul anterior, aspectele legate de calitatea actului guvernamental sunt evaluate cu ajutorul a 4 subindicatori: Voce și responsabilitate, Eficacitatea guvernării, Corupția și Calitatea cadrului legal. De această dată, în opinia experților BM, cea mai îngrijorătoare performanță este înregistrată la capitolul eficacității guvernării, Moldova fiind ultima din rândul statelor de referință. Similar cu sondajul anterior, Moldova înregistrează deficiențe majore și la nivelul responsabilității democratice.

ii. Executarea eficientă a contractelor

Analiza executării contractelor comerciale este oferită în cadrul sondajului de estimare a costurilor aferente organizării unei afaceri, elaborat de Banca Mondială. Pentru anul 2010, indicatorul menționat, analizat sub aspectul de timp, cost și număr de proceduri necesare a fi perfectate din momentul inițierii acțiunii în judecată și până la plata finală, se prezintă după cum urmează:

Tabelul 3

Executarea contractelor comerciale

INDICATOR	Moldova	Europa de Est și Asia Centrală	OCDE
Timp (zile)	365	450,9	462,4
Costuri (pondere din suma solicitată)	20,9%	25,6%	19,2%
Număr de proceduri	31	37,1	30,6

Sursa: Banca Mondială „Cost of Doing Business” Survey 2010

Din datele prezentate se atestă o performanță bună a Moldovei în executarea contractelor comerciale, care este similară celei din statele membre ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, și mult mai bună față de media statelor din Europa de Est și Asia Centrală.

iii. Sistemul educațional

În conformitate cu datele pentru anul 2010, Moldova ocupă poziția 99 din 169 de state în raport cu Indicele Dezvoltării Umane (IDU), elaborat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare.

Datele conținute de IDU cu referire la domeniul educației se prezintă în tabelul 4.

Din datele prezentate se atestă că în domeniul educației Moldova înregistrează cea mai slabă performanță din rândul statelor de referință. Atrage atenția valoarea indicatorului care evaluează numărul anilor de școlarizare de care poate beneficia un copil de vârstă școlară în cazul în care tendințele actuale vor rămâne aceleași pe tot parcursul vieții acestuia. Indicatorul dat este mult

Indicele Dezvoltării Umane

INDICATOR	Moldova	Ucraina	Federația Rusă	România	Slovacia	Polonia
Educația	0,686	0,818	0,710	0,797	0,834	0,784
Media anilor de școlarizare	0,73	0,853	0,669	0,801	0,875	0,752
Valoarea estimativă a anilor de școlarizare	0,582	0,709	0,682	0,717	0,719	0,738
Rata combinată brută în învățământ*	71,6%	90%	81,9%	79,2%	80,5%	87,7%

*pondere din totalul populației de vârstă corespunzătoare a nivelelor de educație luate în calcul

Sursa: PNUD

sub valorile statelor de referință, situându-se la nivelul de 0,582.

Anterior am arătat că, potrivit modelului Aghion-Howitt, pentru nivelul prezent de dezvoltare economică a țării este indicat ca sistemul educațional să favorizeze în mod egal educația primară, secundară și superioară. Adică niciunui nivel nu i se va acorda atenție sporită, ci mai degrabă se va urmări asigurarea unei interconexiuni dintre acestea și atingerea unui minim de calitate, în special pentru educația primară și secundară. Cum stau lucrurile în Moldova din perspectiva descrisă mai sus se poate deduce parțial și din rata de înrolare la toate nivelele de educație. Astfel, în conformitate cu datele Biroului Național de Statistică, rate de înrolare în învățământul primar și secundar în Moldova a scăzut în anul 2008 la 90,9% de la 93,8% cât a fost în anul 2000. Cele mai afectate sunt zonele rurale din țară. În partea ce ține de treaptă superioară de învățământ și educația profesională, situația este următoarea. Deși Moldova dispune de o structură economică puțin sofisticată, care este capabilă să genereze un nivel redus al PIB pe cap de locuitor și care în consecință necesită un nivel mediu nu foarte înalt de calificare a forței de muncă, totuși preferința elevilor pentru instituțiile de educație superioară, după finalizarea treptelor obligatorii de educație, este evidentă. Conform datelor BNS numărul elevilor înrolați în anul de studiu 2009/2010 în instituțiile de educație vocațională a fost de 22 161, pe când numărul elevilor înrolați în instituțiile de învățământ superior pentru aceeași perioadă a fost de 109 892.

iv. *Politica economică*

Factorii de bază care influențează nivelul de producție sunt forța de muncă și capitalul. Dacă volumul forței de muncă pentru un stat aparte se schimbă greu în timp, în vederea asigurării creșterii volumului de producție și, implicit, dezvoltării economice, se impune creșterea stocului disponibil de capital. Dar cum poate fi realizat acest lucru? În mod firesc, stocul de capital crește datorită investițiilor. Inves-

tițiile sunt finanțate în mod uzual din economii. Într-o societate deschisă rata de economisire este mai degrabă un aspect cultural, deși sunt factori care pot influența acest proces. Calitatea instituțională a sectorului bancar, privită atât ca eficiență operațională, dar și ca grad de acoperire geografică a țării este un aspect care determină rata națională de economisire. La nivel macro preferințele pentru economisire ale populației sunt influențate de mărimea PIB pe cap de locuitor, stabilitatea macroeconomică, politicile fiscale și cele ale ratei de schimb valutar promovate de stat.

Economiile în dezvoltare, pe lângă nivelul redus al veniturilor populației, înregistrează probleme majore la nivelul celorlalți factori menționați. Multitudinea problemelor atestate în funcționarea economiilor slab dezvoltate iau forma eșecurilor mecanismelor economiei de piață, care îngreunează procesul de mobilizare și alocare eficientă a resurselor. Ce poate sparge acest cerc vicios autosusținut de sărăcie? Un răspuns la această întrebare îl poate conține experiența statelor din regiunea Asiei de Sud-Est care au înregistrat succese în procesul de dezvoltare economică în a doua jumătate a secolului trecut.

Astfel, în vederea încurajării acumulării de capital, autoritățile din China, Hong-Kong și Taiwan (Aoki et al., 1995, pp. 44-45) au recurs la instrumente specifice:

- încrederea scăzută în sistemul bancar din China și Taiwan a fost compensată prin asigurarea integrală de către stat a depozitelor bancare de pe conturile de economii;
- Hong-Kong și Taiwan au asigurat stabilitatea macroeconomică prin promovarea unor politici fiscale conservative care urmăreau realizarea de surplus bugetar;
- politica monetară în Taiwan urmărește menținerea unei rate reale pozitive a dobânzilor, pe când în China rata reală pentru creditele bancare este menținută la cote negative, deși dobânda

reală plătită pentru depunerile în bănci este pozitivă;

- statele din această regiune au promovat o politică restrictivă de creșteri salariale și au descumprat organizarea muncitorilor în uniuni;

- în vederea atragerii economiilor străine, rata de schimb valutar în Hong-Kong și Taiwan este menținută la un nivel stabil;

- investițiile sunt încurajate prin introducerea de stimulente fiscale și crearea de zone economice libere;

- investițiile în capitalul fix sunt finanțate de către bănci specializate, create de stat (bănci de dezvoltare), sau de către băncile comerciale care în China sunt preponderent deținute de stat.

Creșterea economică depinde nu doar de volumul capitalului acumulat, ci și de utilizarea eficientă a acestuia. Aici politica economică, promovată de guvern, care determină și ghidează modul acumulării capitalului în economie, joacă un rol decisiv. În acest sens Lau menționează că orientarea către export a economiei și în general *participarea în circuitul economic mondial prin intermediul comerțului internațional exercită presiuni concurențiale pentru întreprinderile exportatoare din China, Hong Kong și Taiwan și le determină să fie eficiente* (Aoki et al., 1995, p. 51).

Toate măsurile menționate, implementate în vederea depășirii problemelor specifice economiilor în dezvoltare, au în comun *rolul activ jucat de guvern în acest proces*. Yoon Je Cho, cu referire la experiența Coreei de Sud, aduce un argument și mai explicit menționând că în țara sa intervenția guvernului în funcționarea pieței, în special a piețelor financiare, a fost una masivă, iar procesul de dezvoltare economică a fost favorizat prin alocarea rentei economice (Aoki et al., 1995, p. 208). În Coreea de Sud controlul asupra sectorului financiar a constituit un instrument al politicii industriale care a promovat creșterea economică. Guvernul coreean a dispus de o strategie de dezvoltare în care politicile de credit erau coordonate eficient cu politicile economice (Aoki et al., 1995, p. 209).

Dar care este situația la acest capitol în Republica Moldova? Pentru a răspunde la această întrebare urmează a fi analizate aspectele care exercită o incidență directă asupra condițiilor de dezvoltare economică în Republica Moldova, conținute generic în sintagma „politica economică”.

1. *Strategia de dezvoltare economică*

În Moldova politica în domeniul dezvoltării economice este conținută în câteva documente de politici, în vigoare la moment:

- Strategia națională de dezvoltare pe anii 2008–2011;

- Programul de stabilizare și relansare economică a Republicii Moldova pe anii 2009–2011;

- Memorandumul cu privire la Politicile Economice și Financiare pentru 2010–2012;

- Relansăm Moldova: Prioritățile de dezvoltare pe termen mediu.

Strategia națională de dezvoltare pe anii 2008–2011, așa cum se specifică în textul acesteia, are ca obiectiv principal „... crearea condițiilor pentru îmbunătățirea calității vieții populației prin consolidarea fundamentului pentru o creștere economică robustă, durabilă și incluzivă”. Iar pentru atingerea acestui deziderat, *Toate direcțiile prioritare de dezvoltare stabilite în Strategie urmăresc ajustarea politicilor naționale relevante la cele europene. În acest scop, acțiunile întreprinse pentru realizarea Strategiei se vor întemeia pe cele patru criterii de la Copenhaga, racordarea la care ar putea asigura apropierea țării noastre de valorile și structurile europene. În special, prin prisma Strategiei, Guvernul va depune eforturi pentru transpunerea acquis-ului comunitar în legislația națională, asigurând implementarea consecventă a legislației europene adoptate.* (Legea Nr.295-XVI. Chișinău, 21 decembrie 2007).

Strategia este dezvoltată în jurul a cinci piloni: consolidarea statului democratic bazat pe supremația legii și respectarea drepturilor omului; reglementarea conflictului transnistrean și reintegrarea țării; sporirea competitivității economiei naționale; dezvoltarea resurselor umane, creșterea gradului de ocupare și promovarea incluziunii sociale, dezvoltarea regională.

La capitolul economic, Strategia propune realizarea unui șir de activități axate pe: îmbunătățirea mediului de afaceri; promovarea IMM-urilor; sporirea eficienței întreprinderilor; dezvoltarea sferei de cercetare și inovare; dezvoltarea infrastructurii fizice.

Un alt document este Programul de stabilizare și relansare economică a Republicii Moldova pe anii 2009–2011, elaborat ca răspuns la efectele negative ale crizei economice mondiale. Acest document se axează pe 3 domenii majore, inclusiv: stabilizarea și optimizarea finanțelor publice; relansarea activității economice; asigurarea unei protecții sociale eficiente și juste. În partea ce vizează dezvoltarea economică, programul în cauză prevede: reducerea poverii administrative și fiscale pentru desfășurarea afacerilor; facilitarea accesului antreprenorilor la mijloace financiare pentru inițierea, dezvoltarea sau

relansarea afacerilor; stimularea investițiilor publice și private.

Memorandumul cu privire la Politicile Economice și Financiare pentru 2010-2012 își propune reducerea deficitului bugetului public general și restabilirea poziției bugetar-fiscale durabile pe termen mediu; menținerea inflației conform țintei stabilite de BNM și dezvoltarea unui cadru clar, credibil și funcțional al politicii monetare care să fie din timp comunicat opiniei publice, iar intervențiile BNM pe piața valutară se vor realiza doar pentru contracararea fluctuațiilor neprevăzute; asigurarea stabilității financiare; îmbunătățirea climatului de afaceri; promovarea reformei serviciului public; reforma sistemului de asigurări sociale; eliminarea costurilor cvasi-fiscale în sectorul serviciilor comunale de utilități publice; protecția persoanelor cu venituri mici.

Un ultim document de politici economice este „Relansăm Moldova”, care se axează pe o serie de acțiuni grupate pe 3 categorii. În sfera economică se prevede: ameliorarea condițiilor pentru afaceri; stimularea dezvoltării afacerilor; parcurile industriale; agricultura de valoare înaltă; investițiile în infrastructură; dezvoltarea regională.

Această expunere succintă, la nivel de principii, a documentelor de dezvoltare economică din Moldova aduce câteva observații. Cea mai importantă este că abordările propuse a fi implementate denotă faptul că Moldova nu încearcă să creeze anumite avantaje temporare, capabile să producă schimbări calitative într-o perioadă scurtă de timp, care să prevadă, de exemplu, crearea unui sector industrial performant în țară. Creșterea economică este lăsată pe seama acțiunii forțelor pieței, fără a se ține cont de existența eșecurilor pieței care pentru statele în curs de dezvoltare se pot manifesta la amplitudini sporite. În acest fel în Moldova se încearcă reconstituirea condițiilor existente la moment în economiile dezvoltate, ori chiar și în condiții similare economia Moldovei va înregistra performanțe scăzute din motivul infrastructurii subdezvoltate dar și a potențialului economic mult inferior față de cel din statele dezvoltate economic, din motive istorice legate de trecutul comunist al țării. Acest lucru este îndeosebi evident atunci când facem referință la abordările aplicate de statele din regiunea Asiei de Sud-Est. Astfel, măsurile întreprinse la moment nu pot avea o altă consecință decât transmiterea în gestiunea agenților economici străini a activelor economice naționale.

Obiectivele propuse a fi realizate în sfera economică în Moldova sunt în mare măsură declarative, acestea, de altfel, fiind valabile și pentru statele dez-

voltate economic. Astfel, îmbunătățirea mediului de afaceri, promovarea IMM-urilor, sporirea eficienței întreprinderilor, dezvoltarea sferei de cercetare și inovare, dezvoltarea infrastructurii fizice, reducerea deficitului bugetului, menținerea la cote mici a inflației, asigurarea stabilității financiare constituie priorități generice aplicate în vederea asigurării funcționării adecvate a unei economii. *Dar ce alte măsuri extraordinare, date fiind și discrepanțele extraordinare dintre nivelul de dezvoltare economică care există pe moment, sunt luate în Moldova pentru lichidarea decalajului în raport cu media continentului european?*

Este de notat faptul că autoritățile Republicii Moldova percep funcționarea instituțiilor democratice și stabilitatea macroeconomică, unde nivelul redus al inflației este elementul de bază, ca fiind condiții premergătoare dezvoltării economice. Însă instituțiile democratice, în toată complexitatea acestora caracteristică societăților moderne dezvoltate, funcționează eficient doar după atingerea unui anumit nivel de dezvoltare economică. De asemenea, în condițiile necesității asigurării unei creșteri economice rapide, așa cum poate ar fi cazul în Moldova, obligativitatea menținerii unui nivel redus al inflației este mai degrabă un impediment decât o condiție favorabilă. În situațiile de transformări economice rapide este firesc ca nivelul inflației să oscileze mult, acesta fiind instrumentul de ajustare și aliniere a structurii economice naționale la standardele existente pe plan mondial. De asemenea, inflația joacă și rolul de creștere a productivității muncii, care este un element extrem de important îndeosebi pentru statele aflate în tranziție de la comunism. Astfel, *pentru economiile emergente nu mărimea inflației este de urmărit, atâta timp cât aceasta nu atinge cote exagerate, ci nivelul și calitatea creșterii economice și modul de distribuire a rezultatelor acesteia care trebuie să fie echitabilă pentru întreaga societate.*

Atrag atenția, de asemenea, și acțiunile propuse pentru realizarea dezideratului de dezvoltare economică a țării, care sunt *racordarea la criteriile de la Copenhaga și transpunerea acquis-ului comunitar în legislația națională*. Aceste măsuri de „dezvoltare economică” par a fi superficiale. Criteriile date au ca menire asigurarea armonizării economice și sociale a unui grup de state care formează sau intenționează să adere la UE, state care la momentul aderării au dispus de un nivel de dezvoltare economică mult mai avansată decât cel al Moldovei în prezent. Moldova, deși și-a declarat ca obiectiv politic de mai bine de 5 ani integrarea europeană, se află încă

la o distanță indefinit de îndepărtată de acest obiectiv. Astfel, *criteriile date, deși reprezintă un cadru avansat de organizare socio-economică a unui stat, nu reprezintă neapărat și un instrument de dezvoltare economică*. Statele care au aplicat criteriile menționate au beneficiat și de un suport substanțial al UE în cadrul procesului de integrare în UE, pe când Moldova nu.

Astfel, neajunsul major al documentelor strategice de dezvoltare economică a țării rezidă în faptul că acestea nu oferă o soluție practică de lichidare a handicapului în dezvoltarea economică a Moldovei, în comparație cu media de pe continentul european. Ele oferă o abordare generală de creștere economică, ignorând problemele reale din economie și sunt axate pe abordări paliative care nu oferă soluții de depășire a neajunsurilor caracteristice nivelului actual de dezvoltare a țării. Aceste probleme nu pot fi depășite prin simpla acțiune a forțelor pieței, dat fiind potențialul economic al Moldovei mult inferior în comparație cu acela al altor state.

De aceea Moldova trebuie să-și dezvolte o strategie eficientă de lichidare a handicapului în nivelul de dezvoltare economică (*nu de creștere economică ca obiectiv general, ci de recuperare economică într-o perioadă finită de timp*), cu instrumente spe-

cifice create special în acest sens. Modelul statelor din Asia de Sud-Est poate servi ca exemplu.

2. Mediul de afaceri

În scopul evaluării calității mediului de afaceri din Moldova, se va recurge la doi indicatori proxy. Indicele libertății economice, elaborat de fundația Heritage și Wall Street Journal este unul dintre aceștia prin care se analizează calitatea mediului economic din perspectiva principiilor economice neoclasice. În conformitate cu Indicele Libertății Economice, pentru anul 2010 Moldova este plasată pe poziția 125 din 179 de state evaluate. Per total, Moldova, cu un punctaj de 53,7 puncte, este caracterizată ca având în principal un mediu de afaceri neprietenos (Miller & Holmes, 2010).

Dintr-un total de 43 state de pe continentul european, Moldova ocupă poziția a 40-a. Performanța Moldovei este văzută ca fiind sub media mondială și cea regională. În conformitate cu acest indicator, Moldova înregistrează o performanță mediocră în multe domenii economice, inclusiv:

- Libertatea în afaceri este restricționată de procedura dificilă de licențiere care necesită mai mult timp decât media mondială, pe când barierele non-tarifare obstrucționează libertatea comerțului;
- Sistemul de taxare este caracterizat ca fiind

Nina Arbore. *Lalele*, ulei pe pânză, 505 x 505 mm. Colecția Muzeului Municipiului București

prea complex, iar nivelul înalt al cheltuielilor bugetare limitează libertatea economică;

- Libertatea în sfera monetară este limitată de intervențiile guvernamentale în formarea prețurilor pentru câteva din utilitățile publice;

- Lipsa de transparență în administrare, infrastructura fizică săracă, executarea slabă a contractelor, intervenția excesivă a mediului birocratic în sfera economică, justiția imparțială și restricția de achiziționare a pământului de către investitorii străini limitează libertatea investițiilor;

- Libertatea în sfera financiară este limitată de finanțarea dificilă pe termen lung, sectorul bancar concentrat și de piața de capital subdezvoltată;

- Slăbiciunile în sistemul proprietății private constau în interferența puterii executive în sistemul judiciar și protecția insuficientă a proprietății intelectuale;

- Corupția este percepută ca având o răspândire largă – în conformitate cu topul realizat de Transparency International, Moldova ocupa în anul 2009 poziția 109 din 179 state, la acest capitol;

- Cadrul normativ rigid limitează libertatea pe piața forței de muncă.

Cea de a doua evaluare a mediului de afaceri se bazează pe percepția antreprenorilor. Sondajul elaborat de unitatea de analiză a antreprenoriatului din cadrul Băncii Mondiale reprezintă o sursă de informație în acest sens. În conformitate cu investigațiile efectuate pe durata anilor 2008-2009, trei obstacole majore îngreunează activitatea firmelor în Moldova. Aceste obstacole sunt: accesul dificil la finanțare; forța de muncă slab calificată și disponibilitatea redusă a terenurilor. Corupția, mărimea taxelor, practicile și sectorul neformal, instabilitatea politică reprezintă deficiențe de o severitate mai redusă pentru mediul de afaceri din Moldova. Furnizarea energiei electrice, licențierea și administrarea taxelor sunt percepute ca fiind cel mai puțin anevoioase din topul format din 10 cele mai stringente probleme ale mediului de afaceri din Moldova (BM, 2009).

Accesul la finanțare reprezintă obstacolul principal pentru firmele din Moldova, mai cu seamă pentru companiile mari. Totodată, forța de muncă slab calificată afectează activitatea firmelor de talie medie. În cazul firmelor mici o problemă la fel de acută o reprezintă disponibilitatea redusă a terenului.

Deși ambii indicatori menționați sunt importanți, în cazul Moldovei cel de al doilea este mai relevant. Libertatea economică, percepută de Indicele Libertății Economice prezintă o importanță majoră în două situații extreme. Prima situație este cea în

care obstacole mari sunt puse în calea desfășurării activităților economice, precum cele caracteristice economiilor planificate, după modelul statelor comuniste. Cel de-al doilea caz este al economiilor de piață aflate la un nivel foarte avansat de sofisticare, atunci când chiar și cea mai mică dereglare poate prezenta pericole pentru funcționarea întregului sistem economic.

Licențierea solicită mai mult timp în Moldova. În comparație cu standardele mondiale, nici sistemul fiscal nu este atât de bine organizat precum ar trebui. Sistemul birocratic prezintă deficiențe, calitatea nesatisfăcătoare a cadrului legal și corupția impun obstacole suplimentare în funcționarea economiei moldave, dar *problema crucială este cea a accesului limitat la finanțare*. Adicional, infrastructura slab dezvoltată și forța de muncă slab calificată necesită atenția autorităților pentru impulsivarea ritmului creșterii economice în țară.

3. Taxarea

În Moldova sunt aplicate două categorii de taxe: generale de stat și locale. Potrivit codului fiscal, sistemul impozitelor și taxelor generale de stat include: impozitul pe venit, taxa pe valoarea adăugată, accizele, impozitul privat, taxa vamală și taxele rutiere. La nivel local sunt aplicate alte 14 taxe.

La o privire de ansamblu se atestă că taxele aplicate asupra volumului activităților economice sunt colectate la nivel central. *Această distribuire a veniturilor fiscale demotivează autoritățile locale în stimularea activităților economice la nivelul local.*

Sistemul fiscal în Moldova este competitiv din perspectivă internațională. Această concluzie este făcută în cadrul unei analize efectuată de Agenția SUA de asistență internațională (USAID) în anul 2008 (Gallagher et al., 2008). Nivelul taxelor, inclusiv și al contribuțiilor sociale, în Moldova nu este foarte înalt, situându-se la nivelul de 34% din PIB. Dacă se exclud taxele vamale și contribuțiile sociale, veniturile fiscale se vor reduce la jumătate, până la 17% din PIB. Acest nivel nu este foarte înalt (Gallagher et al., 2008). Moldova colectează mai puține taxe directe și mai multe taxe indirecte. În conformitate cu CCTM, în 2007, 8 060 mil. lei din venituri au provenit din taxe directe, iar 9 879 mil. lei din taxe indirecte, unde numai TVA i-au revenit 42,3% din totalul veniturilor fiscale.

Aproximativ 22% din veniturile rezultate din munca prestată sunt asimilate de stat sub forma taxelor. Acest nivel este puțin peste media mondială (Gallagher et al., 2008). Conformarea cu regulile autorităților fiscale în Moldova nu este mult mai dificilă decât în alte părți. Obstacolele administra-

tive puse pe seama plătitorilor de taxe în Moldova sunt competitive pe plan regional. Pe durata unui an calendaristic, agenții economici trebuie în medie să opereze 49 plăți către autoritățile fiscale și să consume în medie 218 ore pentru a se conforma regulilor administrative impuse. Pentru Europa de Est și regiunea Asiei Centrale media este de 46,3 plăți și, respectiv, 451,5 ore, pe când pentru statele CSI – 52,1 plăți și 595,5 ore, respectiv (Gallagher et al., 2008).

4. Subvențiile

Nu este foarte mult de relatat la acest capitol. Motivul principal constă în faptul că guvernul moldav nu implementează o politică economică activă, așa cum reiese și din analiza documentelor de politici economice.

Deși subvenții sunt alocate, mărimea acestora este în descreștere. În conformitate cu CCTM 2009-2011, subvențiile vor fi reduse de la 3,3% din PIB în anul 2007 la 1,3% în 2011. Recenta criză financiară a accelerat și mai mult acest proces.

Beneficiarul major al subvențiilor este sectorul agricol. În 2009, subvențiile au constituit 53% din alocațiile aprobate acestui sector. Politica de subvenționare în Moldova urmărește îmbunătățirea performanței producătorilor autohtoni în vederea creșterii capacităților acestora de a concura pe piața locală (HG nr. 1305 din 29.11. 2007).

Astfel, se poate remarca faptul că *politica de subvenționare în Moldova este îndreptată către sectorul economic cu cel mai mic potențial pentru asigurarea dezvoltării economice și nu urmărește îmbunătățirea competitivității pe plan extern al țării.*

5. Politica de comerț exterior

Politica de comerț exterior a Moldovei este formată de principiul Națiunii celei mai Favorizate (MFN) și principiul aplicării condițiilor egale cu cele aplicate producătorilor locali pentru bunurile importate din statele membre ale Organizației Mondiale a Comerțului (OMC). Moldova are încheiate acorduri de liber schimb cu majoritatea statelor CSI și cu statele semnatare ale acordului CEFTA. În 2008, UE a atribuit Moldovei Preferințe Autonome care oferă accesul liber pe piața UE a bunurilor fabricate în Moldova, cu excepția unor categorii de bunuri agricole, sensibile pentru piața internă a UE.

Pe durata negocierilor de aderare la OMC Moldova nu a reușit să obțină derogări de la regulile de bază aplicate în cadrul acestei organizații, prevăzute pentru statele în dezvoltare (Mincu, 2007). În acest fel, *Moldova a ratat posibilitatea folosirii taxelor și a măsurilor non-tarifare în vederea protejării producătorilor locali de la competiția externă directă,*

dar nici să ofere subvenții în schimbul atingerii unor performanțe la export, precum și folosirea subvențiilor în vederea încurajării consumului bunurilor locale în detrimentul celor de import.

În conformitate cu evaluarea OMC (2009), Moldova a aplicat în anul 2007 un tarif mediu, ponderat la volumul de comerț, în mărime de 2,7%. Tariful mediu, ponderat la volumul de comerț aplicat produselor agricole, a fost de 8,5%, pe când în cazul bunurilor non-agricole acesta a fost de 2,1%. Pe plan regional, tariful mediu, ponderat la volumul comerțului, este similar cu cel aplicat de UE. În Ucraina valoarea acestui indicator a fost de 5,1%, pe când în anul 2006 Federația Rusă a aplicat în medie un tarif de 11,4%.

Economia Moldovei este în mod tradițional dependentă de comerțul exterior, așa cum piața internă mică nu oferă posibilități de creștere economică robustă într-o lume aflată într-un proces continuu de globalizare. Dar, concomitent, *comerțul neîngrădit cu statele mult mai avansate în plan economic poate aduce prejudicii serioase pentru economia Moldovei*, dat fiind potențialul economiei naționale mult mai redus în comparație cu acela al altor state.

6. Politica fiscală

Evaluarea politicii fiscale aplicate în Moldova este bazată pe Cadrul de Cheltuieli pe Termen Mediu pentru anii 2009-2011, care este documentul de planificare strategică pe termen mediu în domeniul finanțelor publice. Deși evaluările făcute la momentul elaborării acestuia și-au pierdut din relevanță, în urma influențelor nefaste exercitate de recenta criză economică, documentul în cauză totuși este sugestiv atunci când trebuie să se facă evaluare calitativă a politicii fiscale aplicate în Moldova.

Astfel, politica fiscală aplicată în Republica Moldova poate fi descrisă în felul următor:

- În 2007 cheltuielile guvernului au atins 41% din PIB, din care cheltuielile curente au reprezentat 33,4%, iar cheltuielilor capitale i-au revenit 7,6%. Cea mai semnificativă categorie a cheltuielilor curente au reprezentat-o în 2007 transferurile către populație, care au atins suma de 11,2% din PIB. Cheltuielile cu salarizarea în sectorul bugetar au reprezentat 9,3% din PIB. Cheltuielile cu plata bunurilor și serviciilor, precum și subvențiile alocate în scopuri de producție au reprezentat 8,7% și, respectiv, 3,3% din PIB;

- Pe durata anului 2008, la momentul elaborării CCTM 2009-2011, s-a estimat că toate cheltuielile publice vor urca la 41,5% din PIB în 2011, pe când cheltuielile curente s-ar majora până la 34,4% din PIB, iar cheltuielile capitale se vor reduce la 7,1% din PIB. Toate categoriile de cheltuieli curen-

te au fost estimate să crească. Unica categorie planificată să se micșoreze este cea cu transferurile în scopuri de producție, care a fost planificată pentru 2011 la numai 1,3% din PIB;

- Sectorul social, care cuprinde cheltuielile pentru asistență socială, educație și sănătate, este principalul beneficiar al alocațiilor bugetare. În 2009, sectorului social i-au revenit 68,7% din totalul alocațiilor bugetare. Pentru același an cheltuielile cu destinație economică au reprezentat doar 10,7% din total;

- Pentru anul 2011, investițiile capitale, care reprezintă o categorie a cheltuielilor capitale, au fost planificate să fie reduse cu 20 puncte procentuale, la numai 1,8% din PIB în comparație cu nivelul anului 2005. Aproximativ două treimi din investițiile capitale le reprezintă investițiile în infrastructură;

- Aproximativ 62% din bugetul public național este operaționalizat la nivel central, pe când restul 38% sunt valorificate în cadrul bugetelor locale, bugetelor asigurărilor sociale și de sănătate, iar aproximativ o treime din sursele colectate la nivel central sunt redistribuite pentru acoperirea deficitelor din celelalte bugete.

Incidența crizei financiare mondiale recente a exercitat un impact negativ asupra economiei Republicii Moldova, care a schimbat configurația politicii fiscale aplicate de autorități în Moldova prin creșterea substanțială a ponderii în total a cheltuielilor sociale, precum și majorarea semnificativă a deficitului bugetar. Scăderea cererii la exterior, dar și la interior, a determinat o scădere pronunțată a volumului activității economice în Moldova (IMF 2010).

Această descriere succintă a politicii fiscale aplicate în Moldova denotă faptul că în pofda declarațiilor politice, *dezvoltarea economică nu constituie o prioritate în Moldova. Astfel, ponderea înaltă a cheltuielilor publice în PIB limitează capacitatea sectorului privat de a se dezvolta.* Abordarea dată poate fi justificată cu condiția existenței unui program amplu de investiții în infrastructura economică, dar acesta nu este cazul Republicii Moldova: *ponderea cheltuielilor alocate pentru investițiile capitale, deși și așa nu foarte mare, este în scădere.* Cheltuielile cu destinație socială domină per ansamblu configurația cheltuielilor bugetare, dar și voința guvernului, care nu poate oferi o altă soluție în vederea acoperirii necesităților sociale decât majorarea continuă a ponderii în PIB a cheltuielilor bugetare, precum și reducerea alocațiilor cu destinație economică. *Dependența pronunțată de transferurile din*

bugetul central limitează autonomia locală în Moldova.

7. *Politica monetară și sectorul financiar*

Politica monetară și valutară este implementată de Banca Națională a Moldovei (BNM). Obiectivul primar al BNM este asigurarea și menținerea stabilității prețurilor. Totodată, fără prejudicierea obiectivului său fundamental, Banca Națională promovează și menține un sistem financiar bazat pe principiile economiei de piață și sprijină politica economică generală a statului.

În vederea realizării obiectivului său, BNM folosește regimul inflației țintă, prin care rata anuală dorită a inflației este anunțată din timp. Pe moment, BNM urmărește menținerea unei rate a inflației sub 10 procente.

În partea ce ține de politica valutară, regimul aplicat în Moldova este cel al cursului flotant de schimb valutar, determinat în baza cursurilor valutare preponderente pe piață.

Politica monetară este transmisă în economie de băncile comerciale. Mărimea și maturitatea sectorului financiar exercită o influență directă asupra nivelului de dezvoltare economică a țării. În Moldova volumul creditelor oferite în noiembrie 2009 a reprezentat 36,3% din PIB, pe când activele totale ale sectorului bancar au reprezentat 64% din PIB (IMF 2010). La sfârșitul anului 2010 în Moldova activau 15 bănci comerciale, în care ponderea investițiilor străine în capitalul băncilor a fost de aproximativ 77%. Aproape 2/3 din total îl reprezintă activele celor mai mari 5 bănci din Moldova. Din totalul creditelor acordate, mai mult de jumătate se direcționează pentru industrie și comerț, urmate de agricultură și industria alimentară – 14,85%, credite pentru imobil, construcție și dezvoltare – 12,33%, credite pentru consum și alte domenii – 8,4%. (BNM, 2011).

În acest context se poate remarca faptul că obiectivul de asigurare și menținere a stabilității prețurilor favorizează dezvoltarea economică prin reducerea incertitudinilor, dar concomitent *acesta limitează capacitatea utilizării de către guvern a politicii monetare ca instrument activ pentru realizarea unor obiective de dezvoltare economică*, deoarece în multe cazuri creșterea economică rapidă este asistată de o inflație pronunțată. Este de menționat și faptul că noțiunea de „rată mare a inflației” nu are o definiție exactă în literatura de specialitate. Se poate argumenta că o mărime de până la 20% a ratei inflației reprezintă o valoare rezonabilă în condițiile unei creșteri economice reale și susținute. Astfel, este la latitudinea politicianilor stabilirea ordinii de prioritate, *fie asigurarea creșterii econo-*

mice și prin aceasta creșterea bunăstării populației prin majorarea veniturilor, fie lupta cu inflația care se materializează în final în tentativa de a menține un nivel real al veniturilor populației la o mărime existentă în prezent. Abordarea dată este poate potrivită pentru statele dezvoltate economic, dar pe cât de bine aceasta se aliniază obiectivelor de dezvoltare economică a Moldovei?

Mărimea relativă a sectorului bancar în Moldova este de peste 5 ori mai mică decât media statelor UE (FMI raport 07/243 din iulie 2007). În acest context în vederea implementării unor proiecte industriale de anvergură care ar putea asigura o rată sporită de creștere economică, *ar fi oportună fondarea unei bănci de dezvoltare pentru perioada în care sectorul bancar din Moldova este încă în formare până să ajungă la cotele medii din UE.*

IV. Eșecurile pieței

Termenul de *eșec al pieței* definește situația în care alocarea resurselor în cadrul sistemului economiei de piață este inefficientă. Deviațiile de la asumările de bază ale competiției perfecte, care sunt: atomaticitatea cererii și a ofertei; omogenitatea produsului, lipsa publicității și a diferențierii produselor; intrarea liberă pe piață; transparența pieței în sensul că toți agenții cunosc tipul și calitatea produsului; perfecta mobilitate a factorilor de producție duc la apariția eșecurilor pieței, care sunt de altfel o stare uzuală a oricărei economii. Nivelul de dezvoltare economică determină gradul de apropiere de condițiile competiției perfecte, în acest sens *statele cu o economie slab dezvoltată sunt într-o măsură mai mare expuse apariției eșecurilor pieței.*

Un exemplu al eșecurilor pieței este adus de Azariadis și Stachurski (Aghion & Durlauf, 2005, pp. 298-301) cu referire la eșecurile piețelor de credit și asigurări. Astfel, lipsa gajului în mărime suficientă face ca agenții economici din statele slab dezvoltate să opteze pentru proiecte mai puțin riscante, dar care sunt și mai puțin profitabile pe plan mondial. Pe termen lung, menținerea acestei situații duce la creșterea discrepanțelor dintre nivelul de dezvoltare a statelor. În context cu acest tip al eșecurilor pieței este și observația Rosenstein-Rodan care face referire la incapacitatea statelor slab dezvoltate să atragă tehnologii de producție moderne din cauza costurilor ridicate ale acestora. În acest sens o soluție este industrializarea per ansamblu a economiei care va mări piața și, în consecință, va reduce costul per unitate (Aghion & Durlauf 2005, p. 340). Astfel, industrializarea economiei poate fi realizată sub conducerea guvernului, prin intermediul controlului direct asupra sectorului

financiar. Pe durata secolului al XIX-lea un proces similar a avut loc în Europa de Vest, care s-a realizat fără intervenția directă a guvernului, dar la acea dată statele respective dispuneau de un sector financiar bine dezvoltat, format dintr-un număr mic de bănci comerciale cu un nivel considerabil de capitalizare (Aghion, Durlauf 2005, p. 340).

Moldova nu dispune de un sector financiar bine dezvoltat și mărimea relativ mică a celor mai importante instituții financiare face imposibilă implementarea unor proiecte industriale valoroase. *Accesul limitat la finanțare în Moldova reprezintă o formă a eșecului pieței care necesită a fi abordată în mod corespunzător în vederea realizării unei creșteri economice calitative.* Fondarea de către stat a unei bănci de dezvoltare reprezintă o soluție în acest sens.

Poate principala întrebare care s-a conturat în urma analizei efectuate în capitolul precedent este: *pe cât de relevante necesităților reale ale țării sunt abordările aplicate la ora actuală în economie pentru asigurarea creșterii economice?*

Pentru Moldova este mai potrivită dezvoltarea unei strategii de recuperare economică care să ofere soluții reale pentru reindustrializarea rapidă a țării. Din acest punct de vedere, obiectivele majore urmărite de țară în economie care țin de stabilitate și liberalizare, lichidare a unor avantaje artificiale, temporare, sunt mai degrabă în defavoarea dezvoltării economice a țării. *Unica posibilitate de dezvoltare economică pentru țară, care să nu se materializeze în final într-o extensiune a unor economii mai mari, este crearea de avantaje temporare și de alterare artificială a prețurilor relative, dar cu condiția îndreptării supraprofiturilor obținute în acumularea de capital, și nu în consumul bunurilor de lux sau exportul acestuia.*

Politica economică bazată pe principiile neoclasică avantajează statele cu un nivel înalt de dezvoltare economică, acolo unde eșecurile pieței sunt mai puțin prezente. Statele cu o economie slabă trebuie să identifice instrumente eficiente de depășire a eșecurilor pieței. Cu referire la statele din regiunea Asiei de Sud-Est, care s-au dezvoltat economic constant bine cu începere din anii șaiszeci ai secolului trecut, Rodrik (Aghion & Durlauf 2005, p.975) menționează că Coreea de Sud și Taiwan au aplicat politici de creștere economică cu abateri semnificative de la prescripțiile Consensului din Washington. Niciunul din aceste state nu au operat liberalizări semnificative ale comerțului și ale sistemului financiar până în anii 1980. Ambele state au implementat politici

industriale prin intermediul: creditelor direcționate, protecției comerțului, subvenționării exporturilor, scutirilor de impozite.

Experiența internațională denotă că atributele de bază ale politicii economice, care au dus la dezvoltare în Germania, SUA și Japonia, dar ignorate în prezent, sunt: bazele imateriale ale bunăstării (cunoștințe și voința umană); superioritatea sectorului manufacturier față de cel agricol și de extragere a resurselor naturale și materiei prime; rolul crucial al infrastructurii; caracterul sistemic al creșterii economice și comerțul liber dintre statele cu nivel similar de dezvoltare (Reinert 2004, p.32). O abordare care a plasat industrializarea ca măsură de creștere a valorii resurselor naturale disponibile la nivel național, a fost prezentă în politicile economice aplicate în Canada, Australia și Noua Zelandă (Reinert 2004). În acest context Reinert menționează că sectorul de manufactură, deși mai puțin competitiv față de acel din Marea Britanie de la acea vreme, a fost necesar pentru transformarea resurselor naturale în bunăstare națională ale statelor vizate (Reinert 2004, p. 34).

Protecționismul reprezintă un instrument de creștere a producției, veniturilor și a consumului final al populației. Acesta stimulează producerea bunurilor publice care în continuare favorizează producția. Deși restricționate astăzi pentru statele în dezvoltare, politicile protecționiste au fost folosite de nenumărate ori de SUA (Reinert 2004). Patentele și drepturile aferente care aduc venituri suplimentare autorilor acestora în vederea dezvoltării cunoașterii, sunt instrumente indispensabile pentru creștere pe plan mondial, pe când protecționismul, care creează rentă în sectorul de manufactură în vederea dezvoltării acestuia, este etichetat ca cel mai mare rău (Reinert 2004, p. 9).

În baza concluziilor din capitolul 3, pot fi făcute următoarele propuneri în vederea îmbunătățirii perspectivelor de creștere economică în Republica Moldova:

1. La nivel strategic se impune dezvoltarea unei strategii de recuperare a decalajului în nivelul de dezvoltare economică dintre Moldova și media continentului european, care să prevadă crearea de avantaje comparative inclusiv prin alterarea artificială a prețurilor relative menite să creeze venituri temporare necesare pentru re tehnologizarea unor sectoare ale economiei și transformarea acestora în poli de creștere economică;

2. Fondarea unei bănci de dezvoltare care să finanțeze dezvoltarea sectorului industrial;

3. Aplicarea unei politici de subvenționare a exporturilor de mărfuri și servicii ca instrument de facilitare a re tehnologizării și a creșterii calității produselor autohtone;

4. Ajustarea sistemului educațional la necesitățile economiei reale;

5. Majorarea fondurilor bugetare destinate finanțării investițiilor în infrastructură;

6. Îmbunătățirea autonomiei la nivel local și crearea condițiilor de competiție intraregională prin atribuirea în categoria veniturilor locale a impozitului pe venit;

7. Modificarea obiectivului de activitate a BNM în vederea asigurării creșterii economice;

8. Dezvoltarea unei politici economice pe termen lung sustenabile, având ca reper amprenta ecologică a Moldovei.

V. Concluzii

Performanța economică a oricărei societăți este direct corelată cu calitatea instituțiilor care guvernează societatea respectivă. Văzute în sens larg, instituțiile sunt regulile de joc în societate și pot lua orice formă, fapt care face dificilă evaluarea comparativă a acestora. În prezenta lucrare au fost analizate patru, apreciate ca fiind cele mai importante, instituții care determină nivelul de dezvoltare economică a țării.

Rezultatul analizei relevă că Moldova înregistrează deficiențe la nivelul fragilității și bunăstării, corupției și eficacității actului guvernamental. Dar discrepanțele în nivelul de dezvoltare economică dintre Moldova și statele de referință sunt mult mai semnificative. O performanță salutară se atestă în partea ce ține de costurile de aplicare pe cale judiciară a contractelor comerciale neonorate. Și din contra, situația din sistemul național de educație trezește îngrijorare. De asemenea, viziunile strategice de dezvoltare a țării, deși formal abordează problemele importante din societate, nu oferă soluții practice de depășire a acestora.

În scopul asigurării creșterii economice, Moldova trebuie să aplice o strategie de creștere economică bazată pe exporturi, să asigure accesul la mijloace financiare ieftine și alocate în mod eficient.

Realitatea nu este desigur atât de simplă. Or, ascensiunea economică este imposibilă fără progres tehnologic. Invențiile și inovațiile sunt factorii care determină progresul în sfera tehnologică. Dar capa-

citățile de inovare, mai ușor accesibile statelor sărace, sunt mult restricționate în prezent. În acest sens Ray și Bhaduri menționează că odată cu aprobarea acordului TRIPS în cadrul OMC, *flexibilitatea implementării unei politici de protecție a drepturilor de autor ajustate la necesitățile curente de dezvoltare economică ale statelor membre OMC, a fost exclusă*. Acest aspect are implicații directe asupra statelor aflate într-o fază de recuperare tehnologică prin excluderea caracterului co-evoluționar al capacităților acestora în domeniul tehnologic și instituțiile de protecție a proprietății intelectuale (Ray & Bhaduri, 2008, p.13).

Politicile economice și financiare ale țării sunt elaborate în strânsă colaborare cu Fondul Monetar Internațional, după cum reiese și din denumirea documentelor pe care Republica Moldova le are semnate cu această organizație. Documentele în cauză stabilesc și rata maximă a îndatorării pe care o poate avea Republica Moldova. Deși creșterea datoriei externe prezintă riscuri multiple, limitarea accesului la sursele financiare externe îngreunează mult posibilitățile de dezvoltare economică a țării. *Fără acces la finanțare externă îndreptată către sectorul real al economiei, guvernul este în imposibilitatea operării unor schimbări majore și calitative în economie*.

Un ultim aspect este legat de acordul cu referire la subvenții și măsuri compensatorii semnat în cadrul OMC. Acordul dat în mod explicit *interzice subvențiile acordate în vederea atingerii de către beneficiari a unor performanțe la export*. În acest context, instrumentul care a fost aplicat de către statele din regiunea Asiei de Sud-Est, și nu doar, și care a contribuit în mod decisiv la construcția rapidă a economiilor acestora, este interzis pentru moment. Avantajul instrumentului dat constă în simplitatea în aplicare. În acest mod, *eficiența strategiei de creștere economică bazată pe exporturi este mult redusă*.

Astfel, *în cazul Moldovei, atât cadrul instituțional internațional, cât și cel local nu oferă perspective reale pentru dezvoltarea unei economii robuste și independente*. În acest sens necesită a fi identificate soluții în vederea depășirii obstacolelor descrise mai sus.

Bibliografie selectivă

1. Aghion, P & Durlauf, S. eds. 2005. Handbook of Economic Growth. ElsevierNorth-Holland.
2. Aoki, M & Kim, H & Okuno-Fujiwara, M.

eds. 1995. The Role of Government in East Asian Economic Development: Comparative Institutional Analysis. Clarendon Press – Oxford.

3. Gagliardi, F. 2008. Institutions and economic change: A critical survey of the new institutional approaches and empirical evidence. The Journal of Socio-Economics, 37, p. 416-443.

4. Gallagher, M. & Goian, V. & Rozner, S. & Rusu, V. 2008. Collecting and Paying Taxes in Moldova, a Tax Benchmarking Exercise. [Internet]. Disponibil la adresa: <http://www.fiscalreform.net/images/collecting%20taxes%20in%20moldova.pdf> [Accesat pe 28.06.2010].

5. IMF. 1998. Republic Moldova: Recent Economic Developments. Country Report No. 98/58. [Internet]. Disponibil la adresa: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=2668.0> [Accesat pe 28.06.2010].

6. IMF. 2004. Republic Moldova: Poverty reduction Strategy paper. Country Report No. 04/395. [Internet]. Disponibil la adresa: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr04395.pdf> [Accesat pe 28.06.2010].

7. IMF. 2007. Slovak Republic: Financial System Stability Assessment Update, including Reports on the Observance of Standards and Codes on the following topics: Banking Supervision and Insurance Regulation. Country Report No. 07/243. [Internet]. Disponibil la adresa: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=21191.0> [Accesat pe 28.06.2010].

8. IMF. 2010. Republic of Moldova; Request for a Three-Year Arrangements Under the Extended Credit Facility and Request for an Extended Arrangement. Country Report No. 10/32. [Internet]. Disponibil la adresa: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=23590.0> [Accesat pe 28.06.2010].

9. Kaufmann, D. & Kraay, A. & Mastruzzi, M. 2009. Governance Matters VIII. Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2008. Policy research Working Paper 4978. [Internet]. Disponibil la adresa: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1424591 [Accesat pe 28.06.2010].

10. Marshall, M. & Cole, B. 2009. Global Report 2009, Conflict, Governance, and State Fragility. Centre for Systemic Peace. [Internet]. Disponibil la adresa: <http://www.systemicpeace.org/Global%20Report%202009.pdf> [Accesat pe 28.06.2010].

11. Miller, T & Holmes, K. 2010. 2010 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc. 13. Mincu, G. 2007. Evaluating the Commitments of the Republic of Moldova to the World Trade Organization. [Internet]. Disponibil la adresa: <http://docs.moldova.org/download/documents-business-and-economyangajamenteomceng-679.pdf> [Accesat pe 28.06.2010].

12. North, D. 1990. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. USA. Cambridge University Press.

13. PRS Group, Inc. 2009. Extract from International Country Risk Guide. [Internet]. Disponibil la adresa: <https://www.prsgroup.com/FreeSampleRequest.aspx>.

14. Ray, A & Bhaduri, S. 2008. Co-evolution of IPR Policy and Technological Learning in Developing Countries: A game-theoretic Model. [Internet]. Disponibil la adresa: http://globelics_conference2008.xoc.uam.mx/papers/Amit_Shovon_Co_evolution.pdf [Accesat pe 28.06.2010].

15. Reinert, E. 2004. How Rich Nations got Rich: Essays in the History of Economic Policy. Working Paper Nr.2004/01. [Internet]. Disponibil la adresa: <http://www.sum.uio.no/pdf/publications/working-and-occasional-papers/wp-2004-reinert.pdf> [Accesat pe 28.06.2010].

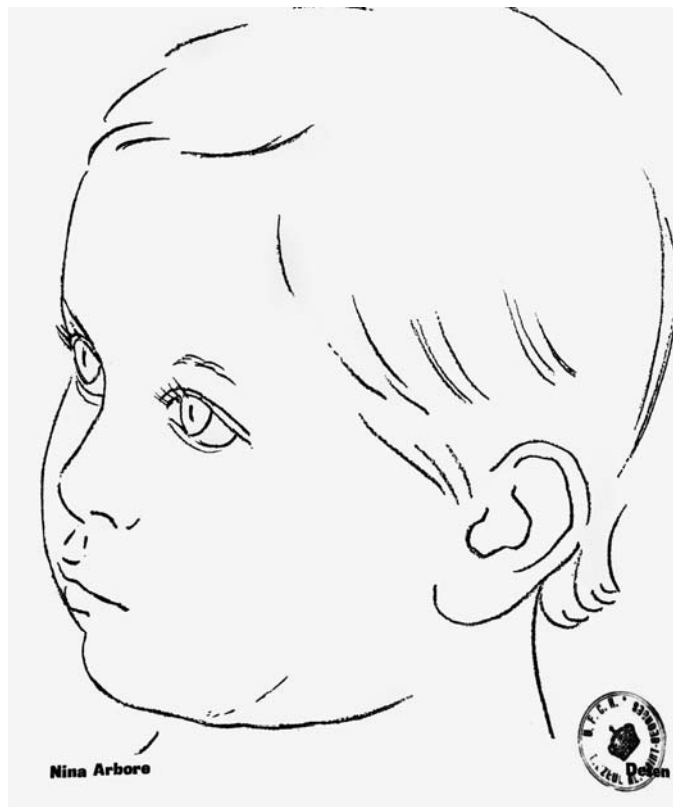
16. Reinert, E. 2007. Globalization, Economic Development and Inequality: an Alternative Perspective. Edward Elgard Publishing limited.

17. Williamson, O. 2000. The New institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. Journal of Economic Literature, XXXVIII, p.595-613.

18. World Bank. 1994. Moldova Between East and West. A review of the Foreign Trade and Exchange Regime. Report No. 13077-MD. [Internet]. Disponibil la adresa: http://www.worldbank.org.md/external/default/main?pagePK=51187349&piPK=51189435&theSitePK=302251&menuPK=64187510&searchMenuPK=302279&theSitePK=302251&entityID=000009265_3961006123144&searchMenuPK=302279&theSitePK=302251 [Accesat pe 28.06.2010].

19. World Bank. 2010. Enterprise Surveys: Moldova. [Internet]. Disponibil la adresa: <https://www.enterprisesurveys.org/documents/EnterpriseSurveys/Reports/Moldova-2009.pdf> [Accesat pe 28.06.2010].

20. WTO.1994. Agreement on Subsidies and Countervailing Measures. [Internet]. Disponibil la adresa: <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=578> [Accesat pe 28.06.2010].

Nina Arbore. *Desen*, publicat în revista *Cuvântul liber*, București, 1935, 5 octombrie